

ACTIVITATEA CULTURALĂ A MONICĂI LOVINESCU

Prof. RUSAN OANA-RALUCA
Școala Gimnazială Nr. 195, București

Rămasă la Paris la expirarea vizei (unde era bursieră din 1947)¹, Monica Lovinescu refuză, ca atâția alții, să se întoarcă în țară², neștiind în acele momente, după cum avea să mărturisească ulterior, “că exilul va fi o paranteză ce-mi va confisca întreaga existență”³: “După abdicarea forțată a regelui Mihai ne-a fost adresat nouă studenților bursieri ai guvernului francez de către Ambasada devenită a Republicii Populare, un ultimatum: să revenim în fosta colonie sovietică de urgență, călătoria cu vaporul Transilvania, fiindu-ne generos asigurată. Firește, cei mai mulți am ales să facem, dimpotrivă, coadă în fața Oficiului de refugiați, unde pe acea vreme obțineai azilul politic într-o zi-două”⁴.

Neavând bursă de studii datorită ruperii relațiilor franco-române și nici perspective de întoarcere rapidă, fiica Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu este silită de destin să se descurce: traduce în limba franceză cărți sub **pseudonimele: Monique Saint-Côme, Claude Pascal, Claude Jaillet** (în 1949 “Ora 25” de Constantin V. Gheorghiu, în 1951 “Au commencement était la fin” de Adriana Georgescu și în 1976, “Journal d’un hérétique” de M.R. Paraschivescu), în 1949 scrie în colaborare cu Virgil Ierunca cartea “L’Amérique n’a pas encore parlé” folosind **pseudonimul Stepan Lighton**⁵, dar și cronici dramatice în “Caete de dor”. Este regizor între anii 1949 și 1950 la Théâtre de Poche din Paris, ocupându-se de primele piese ale lui E.Ionescu. Dacă pasiunea pentru teatru o avea din țară unde scrisese cronici dramatice și fusese asistenta lui Camil Petrescu, pe cea pentru cinematografie o va descoperi aici când realizează două documentare, dintre care cel despre desenele nebunilor este premiat. Scrie nuvele (“Acum se moare” publicată într-o revistă românească din America de Sud) și proze în limba franceză. În 1965, realizează capitolul despre dramaturgia românească ce va fi publicat în volumul “L’Histoire du spectacle”, seria “Encyclopédies de la Pléiade”. Propune unor edituri de prestigiu titluri de traduceri viitoare ale autorilor români, însă nu obține reușite (G. Mihăilescu, “Rusoaica”, I.M.Sadoveanu, “Sfârșit de veac în București” ș.a.). Colaborează la periodice

¹ L. Pricop, *Dicționar esențial al exilului românesc*, București, Ed. Dominor, 2005, p.119.

² Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, *Personalități ale exilului românesc în arhivele Securității*, ediție îngrijită de dr. Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Veronica Nanu, București, Ed. Corint, 2007, p. 84

³ Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, București, Ed. Humanitas, 2008, p. 67.

⁴ *Idem*, p.85.

⁵ Academia Română, *Dicționar general al literaturii române (literele L-O)*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2005, p. 105.

francezești cu articole și studii consacrate literaturii române: “Preuve”, “Témoignages”, “L’Alternative”, “La France catholique”, “Les Cahiers de l’Est”, dar și rusești (“Kontinent”), americane (“East Europe”).

Condițiile mizere de trai (primea de la Entraide Universitaire un mic ajutor, ca toți foștii bursieri) sunt acceptate cu entuziasmul vârstei: prietenă cu Adriana Georgescu, încropesc împreună un fel de mămăligă (mai mult niște cocoloașe) pe care o completează cu ciocolată “de la pachet” sau stă la coadă la asociații caritabile ce primeau colete din America.⁶

După cum mărturisește⁷, o bună prietenă franțuzoaică, cu care avea pasiuni comune (“aceleași cărți, aceleași tablouri... aceeași muzică”), Christiane Fournié, venea cu o colegă de birou la casa din bulevardul Raspail pentru a dejuna împreună (“adică să-mi aducă mâncare din oraș, ca să nu rămân flamândă, prefăcându-se că-i fac ei un serviciu”), o invita să participe la două colocvii la Royaumont sau îi asigura o vacanță în afara Parisului.

Deși se cunoșteau din țară, ba chiar se antipatizau, în 1951 se va căsători cu omul de litere *Virgil Untaru*, al cărui pseudonim era *Virgil Ierunca*. Împreună, dar și separat stabilesc și reconfirmă relații cu ceilalți exilați din Franța îndeosebi, dar și cu numeroși oameni de cultură din lume: E. Cioran, M. Eliade, E. Ionescu, Marie-France Ionescu etc. Împreună cu Eugene Ionescu încearcă să traducă în franceză câteva piese caragialiene, prin care să ne facă cunoscuți lumii: “O noapte furtunoasă”, “O scrisoare pierdută”, “Conu Leonida față cu reacțiunea”. Inițiativa reușește abia în 1994, când *Éditions L’Arche* (specializată în dramaturgie) le publică. La revistele românești din exil i se întâlnește semnătura sub pseudonimele **I. Cristu, Ina Cristu**: “*Luceafărul*”, “*Caete de dor*”, “*Lumea liberă*”, “*Limite*”, “*Dialog*”, “*Agora*”, “*Contrapunct*”, “*Ethos*”, “*Ființa românească*”, “*Cuvântul românesc*” etc., deoarece pătrunde mai ușor prin intermediul soțului care editează sau este colaborator la multe dintre acestea.

Între 1951 și 1952, Monica Lovinescu se angajează la Radio Paris, “*Ora României*” fiind emisiunea care îi deschide “un imaginar dialog cu țara”⁸, adevărat balsam pentru sufletul mamei sale, Ecaterina Bălăcioiu. Colaborările la Radiodifuziunea franceză vor continua până în 1974, la insistențele soțului căruia întreaga carieră radiofonică i se datorează⁹, în ciuda faptului că «încercam s-o feresc pe mama de efectul de șoc al unei atitudini direct opoziționale». De aceea va apela și acum la «pseudonime și clandestinități». Menținând permanent legătura cu mama sa, află că mai are o singură cameră, că i s-au confiscat obiecte din salonul lovinescian, între care biblioteca și că aceasta nu a putut salva decât «Jurnalul» fostului soț și manuscrisul romanului «Mălureni» pe care le-a dus Ambasadei Franceze ca să îi parvină fetei criticului. La radio, soții Ierunca-Lovinescu se țin la curent cu evoluția mentalității și revistele literare în care ea se manifesta, datorită colegilor din celelalte secțiuni ale estului Europei.

Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au influențat societatea și pe plan politic, căci de pe undele hertziene au informat presa franceză și pe cea internațională în legătură cu situația specială din România, au analizat influența culturii și literaturii naționale, au adresat apeluri opiniei publice și guvernului francez (vezi cazul Goma, de exemplu), ceea ce le va aduce prejudicii: arestarea mamei, atacurile împotriva soților la dorința Partidului.

În 1959 semnalăm prezența la Monica Lovinescu a *mitului personal al Electrei*, ceea ce explică ura, suferința, conștiința memoriei: fiica își asumă vina tragică de a fi cauzat moartea

⁶ Monica Lovinescu, *Op. cit.*, p.94.

⁷ *Idem*, pp.112-113.

⁸ *Ibidem*, p.148.

⁹ *Idem*, p.167.

mamei. Momită cu pașaportul francezesc, Ecaterina Bălăcioiu este arestată, moment în care jurnalul Monicăi Lovinescu amuțește, «pentru că nu mai eram în stare să mă privesc în față și-n scris.»¹⁰. Întreaga perioadă va fi ulterior reconstituită de autoare din notațiile ocazionale, agende, corespondență sau din jurnalul soțului.

O teroare asemănătoare celei trăite în momentul plecării spre Franța bursierilor (a fost dată jos din tren la granița cu Austria și trimisă înapoi la cea rusească de unde, prin mituire cu haine, reușește să treacă granița clandestin într-un vagon cu cărbuni, doarme într-o gară franceză) i se va implanta în suflet. La început, «deși nădăjduiam că îi vor da drumul, cărțile noastre poștale exprimau atât de frenetic spaima de a nu ne mai vedea niciodată, încât nici azi, când au trecut 40 de ani, n-am curajul să le recitesc.» În plus, nu mai poate nici dormi fără somnifere. Primele reacții ale soției lui V. Ierunca sunt lipsite de realism, dar explicabile în plan psihologic: vrea să-și cumpere un pistol cu care să-i împuște pe anchetator ori să se predea. Temperându-se, decide să facă tot posibilul pentru a o elibera: să provoace intervenții ale cancelariilor internaționale pentru a se plăti o sumă în schimbul eliberării, dar eșuează. Securistul Știrbu, sosit la Paris în decembrie 1959, îi mărturisește că mama sa este amestecată într-un complot cu manifeste aduse de aici, moment în care este amenințat cu scandalul în presă scrisă și la radio. Bărbatul se retrage, promițând că face tot posibilul.

La câteva luni îi sosesc mesajele mamei prin intermediul deținuților de a nu ceda presiunilor comuniștilor și pe 7 iunie 1960 aceasta moare, fiind «aruncată în groapa comună de la Jilava»¹¹. Acum hotărăște că este momentul să se dedice integral studiului acestui secol devenind „un umil gardian al unui templu a cărui profanare trebuia împiedicată”¹² pentru că “Datoria intelectualului este să spună adevărul”¹³.

În 1962, Monica Lovinescu trece la Biroul de corespondență din Paris al “Europei Libere”, radiodifuziune susținută de guvernul american în sopol temperării societăților comuniste din țările est-europene. Din 1967, împreună cu V. Ierunca dețin emisiunea «*Teze și antiteze la Paris*» și scriu cronici despre literatura română pentru emisiunea săptămânală «*Actualitatea culturală*»¹⁴.

Apariția la «Europa Liberă» a Monicăi Lovinescu a fost semnalată de René Al. de Flers¹⁵, ca fost angajat al acestui post de radio cu sediul la München: «programele ei nu erau prost făcute», «avea mare audiență».

Deoarece între 1948 și 1989 scriitorii de valoare au fost interziși, arestați, marginalizați, au dispărut sau li s-au confiscat operele sau averile, cei precum soții Ierunca-Lovinescu au avut menirea de a căuta un drum al culturii spre cititor, așa cum în țară scriitorii apelau la limbajul esopic, la dublul sens, la parabolă, la autoironie, la ludic, la scrieri autoreflexive, la metalimbaj¹⁶ etc.

N. Stroescu-Stânișoară¹⁷ menționează ca rolul radioului subvenționat de C.I.A. după unii ar fi acela de a-i face pe ascultători să își dorească « trecerea de la sistemul totalitar la o societate

¹⁰ *Ibidem*, p. 264.

¹¹ E. Dimitriu, *Monica Lovinescu în Lovinești*, ediție îngrijită și prefațată de Constantin Severin, Iași, Ed. Spiru Haret, 2001, pp.113-126.

¹² Monica Lovinescu, *Op. cit.*, p.294.

¹³ V. subtitlul articolului Mariei Carpov, “*Un dialog între V. Ierunca, Monica Lovinescu și Gabriel Liiceanu*”, 14 sept. 1993, Piatra Neamț, publicat în revista “Convorbiri literare”, Iași, nr. 10(130), oct. 2006, care citează afirmația lui V.Ierunca..

¹⁴Coord. M. Zaciu, M. Papahagi, A.Sasu, *Dicționarul scriitorilor români (literele L-M)*, București, Ed. Albatros, 2001, p.765.

¹⁵ René Al. de Flers, *Radio Europa Liberă și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, București, Ed. Vestala, 2005, pp. 338, 369-370, 407.

¹⁶ E. Negrici, *Literatura română sub comunism. Proza*, București, Ed. Fundației Pro, 2003, pp. 405, 400.

¹⁷ N. Stroescu-Stânișoară apud Pavel Chihaia, *Fața cernită a libertății. 20 de convorbiri la «Europa Liberă»*, București, Ed. Jurnalul literar, 1991, p.155.

deschisă», oferindu-le «informații esențiale asupra evoluției lumii contemporane» și lărgirea orizontului cultural, prezentând informații necenzurate de organul de partid.

“Salvatoarea demnității românești”¹⁸ mărturisește¹⁹ că o oră și aproximativ 20 de minute de emisiune presupune lectura a minim 2-3 cărți ”din actualitatea franceză și din cea românească”, vizionări de spectacole, filme, concerte. Activitatea se prelungea acasă unde scria la mașină textele emisiunii, înregistra și monta mesele rotunde și elementele muzicale și sonore (căci dețineau tehnologie de profesioniști). În timpul emisiunilor săptămânale se “mixau” textele citite de speaker cu muzicile copiate de pe discurile de acasă și cu benzile deja înregistrate cu dialoguri sau mese rotunde. Astfel, în maxim trei ore de studiu se realizau aproape trei ore de emisiune. Febra înregistrării emisiunii sau organizării meselor rotunde dedicate disidenților o făc pe Monica Lovinescu să regăsească atmosfera proceselor pariziene din anii ’50 în care erau implicați supraviețuitorii ai închisorilor comuniste sau “mărturisitori”. Exigența impusă de V. Ierunca emisiunilor a făcut ca soții să fie considerați mai mult decât reprezentau de către societatea românească: “În fond chiar înainte de Ceaușescu, care credea că opiniile noastre sunt literă de evanghelie pentru diplomația occidentală, dispuneam de un capital enorm de influență în Apus cu care ne acreditau”²⁰.

Încrederea oarbă a lui Noël Bernard (unul dintre șefii “Europei Libere”) în cuplul Ierunca-Lovinescu nu a fost trădată niciodată, cei doi români bucurându-se de o audiență impresionantă.

Informațiile din țară pătrundeau la cei doi prin telefon (ascultătorii “Europei Libere știau că primele 1-2 minute de emisie erau bruiate și, după parola menționată, își comunicau problema) ori prin discuțiile prilejuite de vizitele celor ce ajungeau la Paris”la Monici” (în casa acestora) sau în oraș (deși nu toți erau acceptați!). Ambasada Franceză și angajații săi transportau din România manuscrise, cărți etc. Presa românească și străină ori informațiile primite de la colegi de breaslă sunt valorificate la maxim.

“Vocea casantă cu inflexiuni tabagice”²¹ s-a fixat în conștiința românilor prin ***acordarea rolului cathartic memoriei.***

¹⁸ Doina Jela, *100 de zile cu Monica Lovinescu*, București, Ed. Vremea, 2008, p.157.

¹⁹ M. Lovinescu, *Op. cit.*, p.695.

²⁰ *Idem*, p.295.

²¹ V. Chifor, *Monica Lovinescu-vocația solidarității* în cap. *In memoriam Monica Lovinescu* din “Vatra”, nr. 5(446), an 35, 2008, p.10.

BIBLIOGRAFIE:

- Academia Română, *Dicționar general al literaturii române(literele L-O)*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2005.
- Carpov, Maria, „*Un dialog între V. Ierunca, Monica Lovinescu și Gabriel Liiceanu*”, 14 sept. 1993, Piatra Neamț, publicat în revista „Convorbiri literare”, Iași, nr. 10(130), oct. 2006.
- Chifor, Vasile, *In memoriam Monica Lovinescu* din „Vatra”, nr. 5(446), an 35, 2008.
- Chihaiia, Pavel, *Fața cernită a libertății. 20 de convorbiri la «Europa Liberă»*, București, Ed. Jurnalul literar, 1991, p.155.
- Coord. M. Zaciu, M. Papahagi, A.Sasu, *Dicționarul scriitorilor români(literele L-M)*, București, Ed. Albatros, 2001.
- de Flers, René Al. *Radio Europa Liberă și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, București, Ed. Vestala, 2005.
- Dimitriu, Eugen, *Monica Lovinescu în Lovineștii*, ediție îngrijită și prefațată de Constantin Severin, Iași, Ed. Spiru Haret, 2001.
- Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, *Personalități ale exilului românesc în arhivele Securității*, ediție îngrijită de dr. Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Veronica Nanu, București, Ed. Corint, 2007.
- Jela, Doina, *100 de zile cu Monica Lovinescu*, București, Ed. Vreimea, 2008.
- Lovinescu, Monica, *La apa Vavilonului*, București, Ed. Humanitas, 2008.
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, București, Ed. Fundației Pro, 2003.
- Pricop, Liviu, *Dicționar esențial al exilului românesc*, București, Ed. Dominor, 2005.